

ΠΛΑΤΩΝ

427-347 π.Χ.

Ο Πλάτων έθεσε ουσιαστικά ερωτήματα όσον αφορά στην «ομορφιά» και τις τέχνες. Μερικά από αυτά εξαρτώνται από τη «μεταφυσική του» και άλλα όχι.

Οι κυριότεροι διάλογοι στους οποίους εκτίθενται η αισθητική θεωρία του Πλάτωνα απαντά σε δύο ομάδες:

- *Ἰων, Συμπόσιο, Πολιτεία*
- *Σοφιστής, Νόμοι*

Ο όρος «τέχνη»

Ο όρος «τέχνη» στην αρχαιότητα δήλωνε την απλή κατασκευή, τη δημιουργία ενός νέου αντικειμένου, που απαιτούσε κάποια ικανότητα ή δεξιότητα. Δε γινόταν δηλαδή τότε σαφής διάκριση ανάμεσα στη δραστηριότητα ενός *τεχνίτη*, που κατασκευάζει αντικείμενα χρήσιμα στην καθημερινή ζωή, και σ' εκείνη ενός *καλλιτέχνη*, που ενδιαφέρεται κυρίως για την *αισθητική ποιότητα* των δημιουργημάτων του.

Για τον Πλάτωνα π.χ. ο όρος «τέχνη» συνδέεται περισσότερο με τη *χειροτεχνία* αντί με την *καλλιτεχνία*, και προϋποθέτει μια ασυνήθιστη επιδεξιότητα ή εξειδίκευση, προκειμένου να επιτευχθεί ένας σκοπός. Με αφορμή την «τέχνη» του ψαρέματος, μας λέει ο Πλάτων στον *Σοφιστή* (219 c-e), οι τέχνες διακρίνονται σε «κτητικές» (αποθησαυριστικές) και «ποιητικές» (παραγωγικές ή δημιουργικές).

Οι ποιητικές ή παραγωγικές τέχνες περιλαμβάνουν μια ευρεία γκάμα δραστηριοτήτων: «τη ζωγραφική, την υφαντική, τη διακόσμηση, την αρχιτεκτονική, την επιπλοποιία» (*Πολιτεία*, 401 a). Επιπροσθέτως, διακρίνει τις τέχνες σε ανθρωπίνες και θεϊκές *Σοφιστής* (265 b), και όχι σε «καλές» και «χρησιμοθηρικές».

Στις ποιητικές τέχνες συγκαταλέγεται η **μουσική** (= καλές τέχνες, γενική παιδεία), ο δε όρος *ποίησις*, όπως παρατηρεί ο Σωκράτης στο *Συμπόσιο* (205 c), σημαίνει την «αιτία όταν κάτι περνάει από την ανυπαρξία στην ύπαρξη», αφορά δε μόνον τη μουσική και το μέτρο. Για τις λεγόμενες **εικαστικές τέχνες** (ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική), τις διάφορες **μορφές λογοτεχνίας** και τις **μουσικές τέχνες** (χορός, τραγούδι, χορωδία), ο Πλάτων δεν τις εντάσσει σε καμιά ειδική κατηγορία.

Στις παραπάνω τέχνες συγκαταλέγεται επίσης η **πολιτική τέχνη**, την οποία ο Πλάτων θεωρεί ως την ευγενέστερη και την περιεκτικότερη, και την περιγράφει ως βασιλική «τέχνη» (*Πολιτεία* 342 c). Συγκρίνει δε την πολιτική τέχνη με μία από τις καλές τέχνες –π.χ. τη σύνθεση μιας τραγωδίας (*Νόμοι* 817 b), το χρωμάτισμα ενός γλυπτού (*Πολιτεία* 420 c), τη ζωγραφική (*Νόμοι* 769 και *Πολιτεία* 484 c), επισημαίνοντας έτσι

το γεγονός ότι οι καλές τέχνες είναι ικανές να αναδεικνύουν τα πιο δύσκολα φιλοσοφικά προβλήματα¹.

Η έννοια της «μίμησης»

Θεμελιώδης όρος της πλατωνικής αισθητικής είναι εκείνος της «μίμησης». Για τον Πλάτωνα όλες οι ποιητικές ή παραγωγικές τέχνες, σε αντίθεση με εκείνες της χειροτεχνίας, είναι «μιμητικές».

Για να κατανοηθεί όρος «*μίμησις*», που συνιστά τον πυρήνα της πλατωνικής φιλοσοφίας, πρέπει να γίνουν κατανοητοί ακόμη τρεις άλλοι: *μέθεξις*, *ὁμοίωσις*, *παραπλησία*. Η σχέση που χαρακτηρίζουν αυτοί οι όροι, είναι η σχέση ανάμεσα σε μία εικόνα (*εἶδωλον*) και το αρχέτυπό της. Έτσι, όχι μόνον οι εικόνες των αντικειμένων μιμούνται τα αρχέτυπα, αλλά και τα ονόματα μιμούνται την ουσία των πραγμάτων (*Κρατύλος* 423-24). Έτσι, ο μουσικός μιμείται τη θεϊκή αρμονία, ο ενάρετος άνθρωπος μιμείται τις αρετές, ο σοφός νομοθέτης τη μορφή του Καλού, ο θεός τις Μορφές (Ιδέες), όταν κατασκευάζει τον κόσμο των μικτών πραγμάτων².

Η Μορφή ενός αντικειμένου υποδηλώνει κατά τον Πλάτωνα την ουσιαστική φύση του αντικειμένου, δηλαδή την λειτουργία του και συγχρόνως την ιδεατή του κατάσταση, όπου το αντικείμενο εκπληρώνει τέλεια τη λειτουργία του (*Πολιτεία* 595-97). Για παράδειγμα, ένα **μαχαίρι κουζίνας** έχει την ίδια λειτουργία με τα άλλα της ίδιας κατηγορίας, πλην όμως αυτή η λειτουργία είναι εντελώς ανεξάρτητη από την ύπαρξη, την ανυπαρξία ή τη μεταβολή του ίδιου του μαχαιριού ως φυσικού αντικειμένου. Ουδέποτε η ιδεατή μορφή του μαχαιριού μπορεί να υλοποιηθεί στο αισθητό μαχαίρι. Αλλά στον βαθμό που ο κατασκευαστής φτιάχνει ένα μαχαίρι, καθοδηγείται από ένα ιδεατό πρότυπο της Μορφής του μαχαιριού. Με αυτή την έννοια το υλικό μαχαίρι μιμείται το αρχέτυπό του, και παρομοίως ο ζωγράφος που σχεδιάζει το σκίτσο ενός φυσικού μαχαιριού μιμείται την εικόνα ενός ιδανικού μαχαιριού.

Η «μιμητική τέχνη» μπορεί να γεννήσει δύο ειδών πράγματα:

1^{ον} Ο μιμητής μπορεί να αναπαραγάγει όσο πιο πιστά γίνεται το μοντέλο (ιδιότητες, μέτρο, αναλογίες, χρώματα). Σ' αυτή την περίπτωση δημιουργεί μία γνήσια ομοιότητα (*εἰκόνα*) (*Σοφιστής* 235 d).

2^{ον} Ο μιμητής μπορεί να αντιγράψει την *εξωτερική εμφάνιση* ενός αντικειμένου. Σ' αυτή την περίπτωση δημιουργεί μία φαινομενική ομοιότητα ή επίφαση (*φάντασμα*) (*Σοφιστής* 236 b).

¹ Βλ. Μ. C. Beardsley, *Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών* (Δ. Κούρτοβικ & Π. Χριστοδουλίδης, Μετάφ.). Αθήνα: Νεφέλη. Eagleton, T., 1989, σ. 26-28.

² Αυτόθι, σ. 28-29.

Καμία φορά αυτά τα δύο είδη συμπίπτουν, αλλά συνήθως όχι. Γι' αυτό οι ζωγράφοι, οι γλύπτες, οι αρχιτέκτονες δημιουργούν έναν βαθμό σκόπιμης παραμόρφωσης προκειμένου να επιτύχουν την ομοιότητα: π.χ. αν οι κολόνες ενός ναού είναι ισοπαχείς στο ύψος τους, για να φαίνονται ισοπαχείς πρέπει να τους κάνουν πλατύτερους στην κορυφή.

Η μίμηση ως δημιουργία άπατηλής ομοιότητας

Η θέση αυτή του Πλάτωνα απαντά αφενός στον *Τίμαιο* (19 d), όπου οι ποιητές χαρακτηρίζονται με περιφρόνηση «μιμητικών ἔθνος»· αφετέρου στο 10^ο βιβλίο της *Πολιτείας*, όπου ο Πλάτων γράφει: ο ζωγράφος μιμείται το κρεβάτι ενός ξυλουργού όχι όπως είναι, αλλά «ὅπως φαίνεται» (597). Η ζωγραφία του λοιπόν δεν είναι το ίδιο αληθινή με ένα σχέδιο που χρησιμεύει για να δηλωθεί η πραγματική δομή του κρεβατιού, ανεξάρτητα από τη φαινομενική ομοιότητα.

Ψευδείς και γνήσιες τέχνες

Στον *Γοργία* (463-65) ο Πλάτων διακρίνει τις ψευδοτέχνες (4) από τις γνήσιες τέχνες.

Έτσι η **γυμναστική** φέρνει υγεία, ενώ τα καλλυντικά την ψευδαίσθηση της υγείας· η **ιατρική** μας λέει τι είναι καλό, ενώ η μαγειρική φτιάχνει κάτι που έχει ωραία γεύση· υπάρχει **δίκαιη και γνήσια νομοθεσία**, ενώ η σοφιστική προσποιείται ότι υπηρετεί τη δικαιοσύνη· τέλος, υπάρχει η **απονομή δικαιοσύνης**, ενώ η ρητορική αποτελεί το υποκατάστατό της.

Αν τα ανωτέρω ισχύουν, τότε η γνώση που απορρέει από τις ψευδο-τέχνες δεν αφορά στην γνώση (επιστήμη), αλλά στην «αληθή γνώμη», δηλ. σε μερικές εμπειρικές πληροφορίες που συλλέγει π.χ. ο ειδικός στα καλλυντικά. Τα κριτήρια λοιπόν της **ψευδο-τέχνης** είναι:

1^{ον} ότι δεν βασίζεται στη γνώση, όπως το έργο του ξυλουργού ή του ναυπηγού (*Ευθύδημος* 281).

2^{ον} ότι η μέθοδος της δεν μπορεί να εξηγηθεί λογικά (*Γοργίας* 465 ab).

Η κριτική του Πλάτωνος στους ποιητές

Αν λοιπόν οι τεχνίτες δεν γνωρίζουν, ούτε μπορούν να εξηγήσουν λογικά τη μέθοδό τους, τότε ο μουσικός, ο ζωγράφος, ο ποιητής βρίσκονται στην ίδια θέση.

Ο **ζωγράφος** φαίνεται να ασχολείται με άπατηλες ομοιότητες.

Ο **μουσικός** ίσως είναι συνεργός του ποιητή όταν δίνει τη δυνατότητα στον τραγουδιστή να προσποιηθεί συγκινήσεις που δεν νιώθει πραγματικά.

Ο **ποιητής**, τέλος, είναι από κάθε πλευρά ένοχος, γιατί μιλά χωρίς να έχει γνώση.

Αν οι ποιητές γνώριζαν πραγματικά, λέει ο Πλάτων, πώς να ναυπηγούν πλοία και να διοικούν στρατεύματα, θα έκαναν αυτά τα χρήσιμα πράγματα και δεν θα μιλούσαν για ανθρώπους που τα κάνουν· αν γνώριζαν τη φύση της ενάρετης ζωής και του καλού κράτους, θα ασκούσαν κάποια επίδραση στους πολίτες και τις κυβερνήσεις. Αλλά καθώς του λείπει κάθε φιλοσοφική κατανόηση και επιζητεί απλώς την επιδοκίμασία του, ο ποιητής δεν έχει καν αληθείς γνώμες (δόξα, *Πολιτεία* 602a). Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε, γράφει εν κατακλείδι ο Πλάτων, ότι:

«όλη η ποίηση από τον Όμηρο και μετά, συνίσταται στο να παρουσιάζει μία επίφαση του αντικειμένου της, όποιο κι αν είναι αυτό, περιλαμβάνοντας κάθε λογής ανθρώπινη αξία, χωρίς να συλλαμβάνει την πραγματικότητα (Αυτόθι, 600e).

Ο τρόπος εργασίας του ποιητή

Οι παρατηρήσεις του Πλάτωνος για την ψυχική κατάσταση του ποιητή άλλοτε επιβεβαιώνουν και άλλοτε όχι την ανωτέρω θέση. Πράγμα που σημαίνει ότι η άποψη του για τους ποιητές χρήζει περαιτέρω διερεύνησης και εμβάθυνσης. Έτσι. π.χ. άλλοτε ο ποιητής, κατά τον Πλάτωνα, την ώρα που γράφει «χάνει τα λογικά του (*Ιων* 534 b)· και άλλοτε οι ποιητές χαρακτηρίζονται ως «πατέρες μας, και οδηγούς στη σοφία (*Λύσις* 214 a).

Καταληκτικές διαπιστώσεις για τη θέση της τέχνης στον Πλάτωνα

Οι τέχνες γενικά δεν λένε την αλήθεια. Ο ραψωδός *Ιων*, λέει ο Σωκράτης, μπορεί να ερμηνεύσει τον Όμηρο, όχι όμως άλλους ποιητές, γιατί ερμηνεύει χωρίς «τέχνη ή γνώση» (*Ιων* 532c). Και εντέλει η *μίμησις* ίσως να μην είναι καθόλου τέχνη, αλλά «μία μορφή παιγνιδιού, που δεν πρέπει να πάρουμε στα σοβαρά» (*Πολιτεία* 602b).

Η **τέχνη**, συνεχίζει ο Σωκράτης στην *Πολιτεία*, απέχει ένα βήμα από την υλική υπόσταση [γέννημα] και δύο βήματα από την πραγματικότητα [φύσις], δηλαδή τις υπερβατικές Μορφές που βρίσκονται πίσω από τις υλικές (597, 602). Στην πλατωνική κλίμακα των τεσσάρων βαθμίδων της γνώσης, που παριστάνεται με τη βοήθεια μιας βαθμονομημένης γραμμής (509-11e):

AE: οι δύο κόσμοι (αισθητός – νοητός)

AC: αισθητός και **CE:** νοητός (όπου **AC < CE**).

AB: απεικονίσεις αισθητών, είδωλα ή φαντάσματα (κατώτερο μέρος) / *εἰκασία*

BC: όλα τα ορατά αντικείμενα (*τὰ ζῶα καὶ πᾶν τὸ φυτευτὸν καὶ τὸ σκευαστὸν γένος*) / *πίστις*

CD: μαθηματικά (τὰς γεωμετρίας τε καὶ λογισμοὺς καὶ τὰ τοιαῦτα)/*διάνοια*

DE: ιδέες/νόηση ή ἐπιστήμη

E: τὸ ἀγαθὸν ἢ ἕν³.

Η τέχνη, ὅπως φαίνεται, **ανήκει στην κατώτατη οντολογική βαθμίδα (εικασία)**⁴. Μόνον οι φιλόσοφοι γνωρίζουν πλήρως τις τέσσερις οντολογικές βαθμίδες της γνώσης, ενώ οι υπόλοιποι πολίτες γνωρίζουν μόνο την αισθητή ορατή πραγματικότητα ή κάποιες ελάχιστες μαθηματικές έννοιες⁵.

Το «καλόν» (ωραίο)

Η «υποκειμενική» εμφάνιση του ωραίου

Για τον Πλάτωνα, το «καλόν» (ωραίο) είναι μια ποιότητα όχι μόνο των έργων τέχνης αλλά πολλών άλλων επιμέρους πραγμάτων (αγάλματα, άνθρωποι, άλογα), η οποία εμφανίζεται με διάφορους τρόπους: μερικά είναι πιο ωραία από τα άλλα, μερικά χάνουν την ομορφιά τους μετά από ένα διάστημα, και μερικά είναι ωραία για τον έναν και όχι για τον άλλον (*Πολιτεία* 479a).

Η «αντικειμενική» εμφάνιση του ωραίου

Όμως! Εκτός από τη μεταβλητή ωραιότητα των διαφόρων συγκεκριμένων πραγμάτων, πρέπει να υπάρχει μία Ωραιότητα που να εμφανίζεται σε όλα τους (*Συμπόσιο* 210 κ.α.). Αυτή είναι η ουσιαστική, απόλυτη Μορφή του Ωραίου, που δεν βλέπεται με τα μάτια, αλλά συλλαμβάνεται εννοιολογικά μόνον «από τον νου» (*Φαίδων* 65, 75d). Με τον ίδιο τρόπο υπάρχουν και άλλες ιδεατές μορφές π.χ. η Δικαιοσύνη. Έτσι, αν διάφορα πράγματα ενσαρκώνουν λίγο πολύ το Ωραίο, τότε πρέπει να υπάρχει ένας τρόπος να συλλάβουμε το ιδεατό Ωραίο. Κι αυτός ο τρόπος είναι η αναζήτηση ενός οδηγού, ο οποίος θα μας οδηγήσει στο σπίτι το οποίο έχουμε ξεχάσει. Αυτή είναι **η πλατωνική θεωρία της ανάμνησης**.

³ http://julianusmaximus.blogspot.gr/2014/08/blog-post_18.html.

⁴ M. C. Beardsley, *Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών*, ό.π. σ. 30-33.

⁵ Μανιάτης, Γ., *Φιλοσοφία και Πολιτεία στον Πλάτωνα: Ο φιλόσοφος-βασιλεύς και η αρίστη πολιτεία*, Έννοια, Αθήνα, 2005, σ. 74. Βλ. Θεώνη Δέδε, «Η έννοια του Φιλοσόφου στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη», <http://www.ekivolos.gr/H%20ennoia%20tou%20filosofou%20ston%20Platwna%20kai%20ston%20Aristoteli.htm>.

Η πλατωνική θεωρία της ανάμνησης

Με τον κλονισμό που δοκιμάζουν οι ψυχές μας όταν γεννιούνται, λέει ο Πλάτων στον *Φαίδρο* (249e), λησμονούν την άμεση θέα των Μορφών. Ωστόσο, η ανάκληση αυτής της ανάμνησης είναι δυνατή, και όταν αυτό καταστεί εφικτό έχουμε την αληθινή γνώση⁶.

Για να γίνει εφικτή η επανασύνδεση με τον κόσμο των ιδεών απαιτείται μια άσκηση, προκειμένου να υψωθούμε από τις αισθητές μορφές στον κόσμο των ψυχών, στην καθαρή γνώση και τέλος στο ωραίο. Ρόλο κλειδί σ' αυτή την πορεία αναγωγής της ψυχής έχει ο *ἔρως*.

Την αναγωγική δύναμη του έρωτος πραγματεύεται ο Πλάτων στο *Συμπόσιο* (210-11), ειδικά μέσα από τον λόγο της Διοτίμας από τη Μαντινεία: μπορούμε να προχωρήσουμε, λέει εκεί η Διοτίμα, από την σωματική ωραιότητα στην ψυχική ωραιότητα, κατόπιν στην ωραιότητα των θεσμών, των νόμων και των επιστημών, και τέλος «στην απόλυτη ωραιότητα (κάλλος) ακέραη, καθαρή και αμιγή» (211e).

Ερώτημα: είναι σε θέση η τέχνη να μεταφέρει την απόλυτη ωραιότητα σ' αυτή την πραγματικότητα;

Ο Πλάτων δεν διαπραγματεύεται διεξοδικά αυτό το ερώτημα. Ωστόσο, έχοντας απορρίψει, μέσω του Σωκράτη στον *Φίληβο*, τη λειτουργική σημασία του ωραίου σύμφωνα με την οποία ένα καλοφτιαγμένο τσουκάλι είναι ωραίο, ο Πλάτων επιχειρεί στη συνέχεια να προσδιορίσει τις ιδιότητες των ωραίων πραγμάτων, χωρίς όμως αυτές να προσδιορίζουν την ίδια την ουσία ή την ανάλυση του ωραίου. Αυτές είναι:

1^ο Ιδανικές αναλογίες (οι ιδιότητες του μέτρου και της συμμετρίας μεταξύ των μερών εξασφαλίζουν στο σύνολο μία δυναμική ηρεμία και πληρότητα)

«Οι ιδιότητες του μέτρου και της συμμετρίας (*συμμέτρου*) πάντοτε ... συνιστούν το κάλλος και την αρετή» (*Φίληβος* 64e).

2^ο Η ομορφιά των απλών ποιοτήτων της αισθητηριακής εμπειρίας (τονισμός φθόγγων, χρώματα, απλά γεωμετρικά σχήματα)

• «Οι τόνοι των φθόγγων, που είναι λείοι και λαμπροί, και που αναδίδουν μια καθαρή μελωδία, είναι ωραίοι όχι σχετικά με κάτι άλλο, αλλά καθ' εαυτοί» (*Φίληβος* 51d).

• Το αμιγές λευκό, όταν δεν χρησιμοποιείται σε μεγάλη έκταση, είναι «το αληθινότερο από όλα τα λευκά πράγματα και συνάμα το ωραιότερο» (*Φίληβος* 53ab).

• Τα απλά γεωμετρικά σχήματα — «η ευθεία και η καμπύλη, τα επίπεδα και τα στερεά που παράγονται από αυτές και γίνονται με τον τόρνο, τον χάρακα

⁶ M. C. Beardsley, *Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών*, ό.π. σ. 34.

και το τρίγωνο του μαραγκού» (*Φίληβος* 51c) — είναι και αυτά ωραία με απόλυτο και αιώνιο τρόπο.

Τι κοινό λοιπόν έχουν ο μουσικός φθόγγος και το χρώμα, η ευθεία γραμμή και το κανονικό πολύεδρο, το πρόσωπο και το σώμα του Αγάθωνα και του Αλκιβιάδη, ο ελληνικός κρατήρ και ο ναός;

► **ενότητα, κανονικότητα, απλότητα,**

πράγμα το οποίο τα συνδέει με το Ένα και όχι με τα πολλά.

Η θεϊκή έμπνευση ή ενόραση του καλλιτέχνη

«Όλοι οι καλοί ποιητές», λέει ο Σωκράτης στον *Ιωνα* (533e), «λένε αυτά τα ωραία πράγματα όχι χάρη στη δική τους τέχνη, αλλά όντας έμπνευσμένοι και δαιμονισμένοι, και το ίδιο συμβαίνει με τους καλούς λυρικούς ποιητές».

Με αυτά τα λόγια ο Πλάτων μας εισαγάγει στην έννοια της θεϊκής μανίας, «**κάτι σαν δαιμόνιο και έμπνευση**» το χαρακτηρίζει ο Σωκράτης (*Απολογία* 22).

Οι αρχαίοι διέκριναν **δύο είδη μανίας**: την **ανθρώπινη**, που αφορά στην ουσία τα πάθη των ανθρώπων, και τη **θεία μανία**, η οποία εκφράζεται με τέσσερις τρόπους:

1^ο ως **μαντική μανία** την οποία εποπτεύει ο Απόλλων.

2^ο ως **τελεστική μανία** την οποία εποπτεύει ο Διόνυσος.

3^ο ως **ποιητική μανία** την οποία εποπτεύουν οι Μούσες, και

4^ο ως **ερωτική μανία** την οποία εποπτεύουν η Αφροδίτη και ο Έρως.

Η ΘΕΪΚΗ MANIA

Ο Πλάτων, στον *Φαίδρο*, μας αποκαλύπτει ότι στην πραγματικότητα τα μεγαλύτερα καλά μας συμβαίνουν διαμέσου της μανίας, η οποία μας προσφέρεται ως θείο δώρο:

«*νῦν δὲ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίγνεται διὰ μανίας, θεῖα μέντοι δόσει διδομένης.*» (*Φαίδρος* 244a.6).

Το τρίτο είδος μανίας, η ποιητική (*Φαίδρος* 245a), υποδηλώνει ότι ο καλλιτέχνης μπορεί να έχει τη δική του ενόραση ή έμπνευση της ιδανικής ωραιότητας, η οποία προκύπτει όταν ο ίδιος κυριεύεται ή χειραγωγείται από δημιουργικές δυνάμεις, οι οποίες αποκαλούνται Μούσες.

Στην κατάσταση έμπνευσης, ακόμη κι αν ο ποιητής (ή ο μάντης) δεν γνωρίζει τι κάνει) (*Μένων* 99c), μπορεί να πει κάτι αξιόλογο. Ο ποιητής τότε, στο βαθμό που έχει

πρόσβαση στο Ωραίο, αποκτά γνώση της πραγματικότητας. Έτσι για τον Πλάτωνα **ναι μεν η ποίηση από μόνη της δεν έχει μεγάλη αξία** (*Φαίδρος* 277e), όμως αν υποστεί τον έλεγχο της διαλεκτικής συλλογιστικής (278), ο ποιητής γνωρίζει πραγματικά την αλήθεια και **από ποιητής** γίνεται κάτι παραπάνω: *φιλόσοφος*.

Η ορθή μιμητική διάσταση της τέχνης

Η τέχνη, λέει ο Πλάτων, πρέπει να κρίνεται από την ορθότητά της. Για παράδειγμα, **η μουσική** είναι «μιμητική και αντιπροσωπευτική» (*Νόμοι* 668b), γι' αυτό πρέπει να αντιστοιχεί σε κάτι. Και ότι πρέπει, όπως λέει ο Σωκράτης, **να μιμείται τον αόρατο χαρακτήρα της ψυχής** (*Πολιτεία* 400-1b).

Αν αυτά δεν συμβαίνουν, τότε είναι δύσκολο να πούμε τι μιμείται η καθαρή μουσική και να κρίνουμε την επιτυχία της. Γι' αυτό ο φρόνιμος κριτής έχει, κατά τον Πλάτωνα, τρεις προϋποθέσεις:

1^{ον} Γνώση της φύσης του προτύπου

2^{ον} Γνώση της ορθότητας του αντιγράφου

3^{ον} Γνώση της εντέλειας με την οποία γίνεται το αντίγραφο (*Πολιτεία* 669ab).⁷

Η ηθική διάσταση της πλατωνικής αισθητικής

Η πλατωνική φιλοσοφία της τέχνης (αισθητική) έχει στο σύνολό της μια έντονη ηθικολογική διάσταση. Αυτό φαίνεται π.χ.:

1. από τον τρόπο που ο Πλάτων προσδιορίζει τις **ηδονές**,
2. από τα είδη έργων τέχνης που επιλέγονται προς **αναπαράσταση** (δράμα ή όχι).
3. από τη διάκριση που κάνει ο Πλάτων ανάμεσα σε **έργα με καλές και κακές τάσεις**, δηλαδή από το αν αυτά υπηρετούν ύψιστους σκοπούς και αξίες της κοινωνίας.

I. «Αληθινές ηδονές» είναι αυτές που μας δίνουν τα ωραία χρώματα και σχήματα, ορισμένες οσμές και ήχοι, καθώς και οι γεωμετρικές κατασκευές (*Φίληβος* 51bc). **Για παράδειγμα, το άρωμα ενός ανθισμένου θάμνου** συμβαίνει χωρίς να έχει προηγηθεί

⁷ M. C. Beardsley, *Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών*, ό.π. σ. 40.

πείνα ή δίψα· είναι μια καθαρή ηδονή, σε αντίθεση με την ηδονή που νιώθουμε όταν έχουμε φαγούρα.

Το **μέγεθος της ηδονής**, εδώ, δεν αποτελεί κριτήριο της αξίας της· πρέπει να επαινούμε «τη μουσική που τέρπει τους άριστους και μορφωμένους ανθρώπους» (Νόμοι 658e-659).

Μολονότι ο Πλάτων φαίνεται συγκαταβατικός ως προς ορισμένες «**αβλαβείς απολαύσεις**», ωστόσο **όλες οι τέχνες πρέπει να κρίνονται με στοιχείο την αλήθεια** (Νόμοι 667-68), —την ηθική αλήθεια.

II. Η αναπαράσταση έργων της τραγικής και επικής ποίησης, σε αντίθεση με εκείνη που αφορά χαρακτήρες ήρεμων, σοφών και αυτοκυριαρχημένων ανθρώπων, «διεγείρει και ενισχύει ένα στοιχείο που απειλεί να υποσκάψει τη λογική» (Πολιτεία 605b).

Το **δράμα** «υποθάλλει την ανάπτυξη παθών που θα έπρεπε να εξασθενήσουν και τα κάνει εξουσιαστές μας, μολονότι η ευζωία και η ευτυχία μας εξαρτάται από την ποδηγέτησή τους» (606d).

III. Η θετική ή αρνητική αποτίμηση ενός έργου τέχνης είναι καθοριστική για την ύπαρξή του και εξαρτάται από το αν αυτό υπηρετεί τις ύψιστες αρχές και σκοπούς της κοινωνίας. Σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η διάκριση μεταξύ **καλών και κακών έργων τέχνης**.

Έτσι, «καλά είναι όλα τα σχήματα και οι μελωδίες που συνδέονται με την ομορφιά της ψυχής ή του σώματος ή με κάποιο ομοίωμά τους, ενώ εκείνα που συνδέονται με τη φαυλότητα είναι ακριβώς το αντίθετο» (Νόμοι 655b).

Σχεδόν **όλα τα δραματικά έργα**, λέει ο Πλάτων, **έχουν μια κακή τάση**, γιατί, με το να αναπαριστούν τους θεούς ή τους ήρωες ως ανήθικους, δεν είναι δυνατόν παρά να βάζουν τη νεολαία στον πειρασμό να μιμηθεί τη διαφθορά τους (Πολιτεία 392-98). **Το μόνο σωστό αντίμετρο** είναι να δώσουμε στους νέους δραματική ποίηση που να παριστάνει ευγενείς χαρακτήρες, ήρωες να δρουν σαν ήρωες, και θεούς να πράττουν σαν θεοί.

Η ΣΩΣΤΗ ΤΕΧΝΗ: Όταν η τέχνη είναι σωστή, η δύναμή της να κάνει καλό είναι το ίδιο μεγάλη όσο η δυνητική της βλαβερότητα. **Η αρμονία της όμορφης μουσικής μιμείται την αρετή εκείνη που είναι η αρμονία της ψυχής** (Νόμοι 655a, κ.α.).

Ορισμένες αρμονίες, π.χ. η λυδική και η ιωνική⁸, μπορεί να δημιουργήσουν αδύνατο χαρακτήρα (Πολιτεία 392e), ενώ η υπερβολική εντρύφηση στις ηδονές της μουσικής έχει εκφυλιστικές παρενέργειες (411a).

Όμως, **η σωστή μουσική, η σωστή ποίηση και η σωστή όρχηση είναι απαραίτητα μέσα για τη διάπλαση του χαρακτήρα** (Νόμοι 653-54). **Η μουσική μπορεί να μας κάνει καλύτερους ανθρώπους** (802cd, 812)⁹.

⁸ Δομημένο σύνολο ήχων που προέκυπτε από το αρμονικό ταίριασμά τους,

⁹ Μ. C. Beardsley, *Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών*, ό.π. σ. 41-44.